

*Марченко О. О.,
народний депутат України*

ПОМИЛУВАННЯ: НАДІЯ ЧИ ВТРАЧЕНА МОЖЛИВІСТЬ?

Україною розпочато курс інтеграції до європейського співтовариства, що вимагає певних змін (реформ) у галузі права, у тому числі в кримінальній юстиції.

Процедура помилування в будь-якій країні є важливим чинником, який відображає ставлення керівника держави, який уповноважений її здійснювати, до загально людських цінностей, насамперед, до справедливості, милосердя, відповідальності за скоєне. Здійснюючи помилування, керівник держави спирається на ті засадничі правила і традиції, які домінують у суспільстві. Природно, що в його діях є як правова складова, так і моральна.

Питання помилування для громадськості є досить важливим. За своєю природою та основним значенням помилування більшою мірою є *політичним та конституційно-правовим інструментом*. Так, за тривалу історію людської цивілізації помилування певних осіб багато разів виступало засобом досягнення міждержавного або внутрішньодержавного компромісу. Воно доволі часто було умовою припинення військових конфліктів, налагодження дипломатичних відносин між країнами або ж досягнення єдності народів та замирення політичних сил, що ворогують.

Помилування, крім іншого, застосовується як *інструмент досягнення соціальної справедливості*.

Зокрема, у світовій практиці формальна юридична справедливість нерідко не збігається із соціальною справедливістю. Якщо виникають такі випадки, коли суд, з огляду на вимогу закону, зобов'язаний прийняти рішення про покарання, але воно не узгоджується з розумінням соціальної справедливості, тоді виходом із зазначеного конфлікту може бути помилування.

Слід завжди пам'ятати, що право помилування – це право суверенної держави. У свою чергу, несуверенне утворення ніколи не наділяється таким правом у повному обсязі.

Нині інститут помилування закріплено в Конституції України як нічим формально не обмежене право Президента здійснювати помилування. Це – найширша формула, яка зустрічається у світовій практиці.

У ряді країн Європи помилування на конституційному рівні обмежується законом, наприклад, у статті 62 Конституції Іспанії зазначається, що король здійснює право помилування відповідно до закону. Також Конституція Латвійської Республіки передбачає, що обсяг і порядок застосування президентом права помилування визначається спеціальним законом, стаття 45.

Чимало країн обмежують право помилування спеціальними процедурами, пов'язаними із притягненням до відповідальності вищих посадових осіб. Зокрема, президент США має право надавати помилування за злочини, скоєні проти Сполучених Штатів, за винятком засудження шляхом імпічменту, другий розділ статті 2 Конституції США. Подібні норми також містять конституції Польщі, Греції, Ісландії, Норвегії, Ліхтенштейну тощо.

Якщо на конституційному рівні повноваження глави держави на здійснення помилування не передбачає спеціальних обмежень, то за сталою конституційною практикою вважається, що це право має широкий діапазон дії.

Одні країни, як, наприклад, Швеція, Австрія, Ісландія, Ліхтенштейн, Чехія, деталізують у тексті Основного закону країни зміст помилування. Зокрема, згідно зі статтею 65 Конституції Австрії, федеральному президенту належить право в окремих випадках помилувати осіб, засуджених вироком суду, що набув чинності, пом'якшення й заміни призначених судами покарань, пом'якшення правових наслідків і погашення судимості в порядку помилування, нарешті, припинення кримінального провадження стосовно осіб, які переслідуються в офіційному порядку за кримінально карані діяння. Інші країни – Франція, Італія, Литва, Угорщина, у тому числі Україна, – мають лаконічну та містку формулу повноваження президента на здійснення помилування, яка через відсутність конституційних обмежень завжди трактується широко, включаючи не лише право пом'якшувати покарання та його правові наслідки, але також і право припинення кримінального переслідування на досудових стадіях.

Яскравим підтвердженням останньої тези є широко відомий історичний приклад помилування екс-президента США Річарда Ніксона після «Вотергейтського» скандалу 1972–1974 років із приводу політичного підслуховування.

Ніксон був помилуваний президентом Джеральдом Фордом ще до початку процедури імпічменту в Сенаті, тобто на першій стадії кримінального переслідування. Цей приклад показує, що за широкої формули помилування цей інструмент містить у собі потенціал можливості застосування до осіб, які тільки переслідуються в кримінальному порядку, а не лише засуджених. До кінці життя Річард Ніксон не вважав себе винним і не був таким, зважаючи на презумпцію невинуватості й той факт, що суду над ним так і не було.

Наступна проблема окреслюється питанням про те, чи є зв'язок між повноваженнями милувати й правом засудженого на помилування. Інформаційний простір перенасичений розмовами про те, чи подавали певні засуджені заяви про помилування. Але жодного формально-юридичного зв'язку між цими двома правами немає. *Право особи просити про помилування не кореспондує із правом президента милувати.*

Велика кількість засуджених можуть звернутися з проханням помилувати, але це не означає, що президент має милувати кожного. Так само й з іншого боку: президент має право застосувати повноваження щодо помилування без будь-якого прохання або заяви самого засудженого чи будь-яких інших осіб.

Інформація про несправедливість засудження чи недоречність, з публічної точки зору, перебування особи в ув'язненні може надійти до президента з будь-яких джерел. Якщо він отримав такі відомості та вважає, що це той випадок, коли варто застосувати інструмент помилування, *жодних обмежень немає*.

Специфічним у порядку помилування є питання відшкодування шкоди.

У дискусіях деколи роблять акцент на тому, що розпочинати процес помилування можна лише після того, як особа відшкодувала шкоду. Наскільки правомірною є така постановка питання?

Справа в тому, що будь-який злочин сам по собі є шкодою. Коли здійснюється помилування за певний злочин, це означає помилування публічної, соціальної шкоди. Але при вчиненні злочинів нерідко заподіюють конкретизовану шкоду морального й матеріального характеру. Якщо ця шкода заподіяна приватній особі, глава держави за будь-яких умов не має права її пробачати. Але що стосується шкоди публічного характеру – питання відкрите.

Положення Про порядок здійснення помилування має бути доопрацьовано та містити наступні зміни:

1. Включити можливість Президента України замінювати покарання або його невідбуту частину більш м'яким.
2. Визначити, що під час розгляду клопотання про помилування не повинно враховуватися щире каяття.
3. Визначити, що при розгляді питання про помилування до уваги має братися не особа засудженого, а ступінь суспільної небезпеки особи.
4. Комісія при Президентові України у питаннях помилування повинна скликатися не рідше одного разу на два місяці.

Отже, інститут помилування повинен бути в кожній прогресивній правовій державі. Гасло «карати неможливо помилувати» є лакмусовим папірцем, іспитом для громадянського суспільства, покликаною показати свою техніко-юридичну грамотність, де саме поставити кому.